

BOLDIZSÁR ZEYK IMRE

NÉVNAPOK ÉS JELES NAPOK TORDASZENTLÁSZLÓN

Tordaszentlászló – Szentlászló község központja – régi település a Kis-Szamos és az Aranyos vízválasztóján, a Kalotaszeg és Aranyosvidék közötti peremterületen. Kolozsvártól délnyugatra 22 km-re, Tordától pedig északnyugatra 36 km-re, az egykori Torda-Aranyos és Kolozs vármegye határpontján található.

Kolozsvárról a Szászfenes–Magyarlóna–Magyarfenes, Nagyenyed felől a Kőköz–Torockó–Borév–Szurduk–Alsójára–Kisbánya–Magyarléta–Románléta, Tordáról pedig az Ótorda–Alsópeterd–Kékbükk vagy Pusztaszentkirály–Csűrűlye–Románléta útvonalon érhető el, illetve a Magyarfenes–Magyarlóna vonalon, a Fenes pataka völgyében csatlakozik a Kolozsvár–Nagyvárad közötti nemzetközi műúthoz.

Domborzatilag a Gyalui-havasok és az Öreg-havas között elterülő 1241 m magas Testes-tető és a Vânta Mare, a 801 m magas Egresi-havasok, a 833 m magas Feleki-hegy és a Bükk között húzódó Hesdát-medence, valamint a Hesdát-magaslattól északkeletre fekszik. A falu tehát teljesen, határa pedig jobbra a Kis-Szamos, kevesebb része pedig a Hesdát pataka mentén az Aranyos folyó vízgyűjtőmedencéjéhez tartozik.

A helység az Aranyos-, a Bence-, a Szöllő- vagy Fenes- és a Lengyel-patak keskeny teraszán épült; ezt a kúp alakú Kapsa, s a hajdani Királyerdőből megmaradt erdőfoltok: Bencefeje, Lengyelfeje, Csókás és a Nagyerdő lombhullató fáit, illetve a Kiserdő több mint ezer fenyője úgy öleli körül, mint a szentlászlói leányok fejét a gyöngyös párta. A szűk völgy, ez a kies oázis csak észak felé nyitott.

A hagyomány szerint a helység keletkezése I. (Szent) László királynak (1077–1095) a kunok ellen e vidéken is vívott győzelmes csatáihoz, fejlődése pedig a közelben épült Léta (Ghyczy vagy Géczy) királyi várhoz kapcsolódik.

Alább idézem azt a mondát, amely László harcaihoz és falunk keletkezéséhez fűződik, s amelyet Borbély József, a falu állami elemi iskolájának igazgatótanítója jegyzett le az 1880-as években és dolgozott fel később földrajzi tankönyvében. Tordaszentlászlóról dél felé kiindulva mondja:

Nem messze van ide az a hegy, ahol a nagymennyiségű kerekidomú csigakövéteket a nép ma is Szent László pénzének nevezi. A monda szerint a szent király az ötödik kunok közé aranypénzt szórt; de amidőn ezek összeszedésére leugráltak, a pénz mind kővé változott át. Az ezen dühbe jött kunok fogvicsorgatva vették üzőbe a már kezeikből kétszer kisiklott királyt, amidőn a hegy élén feltűnt a magyar seregnek a király segítségére siető zöme, melynek a szent király élére állván, az

űző kunok csakhamar visszafordultak és üldözöttekké váltak. Mind egy szálig elestek a magyarok erős csapásai alatt, kik táborhelyüket is elfoglalván, nagy zsákmányra tettek szert. A fényes győzelem emlékére nevezték el a hegy ezen részét Király erdejének, s hogy azon kor vallásos igényei is kielégítve legyenek, a szent király a zsákmányból fényes emlékimolát építtetett a Király erdeje csúcsára. Odább a hegység túoldalán a kunok kezeiből kiszabadult magyar foglyokat megtelepítvén, ott is fényes templomot építtetett, s az így keletkezett falu még ma is a Szent László nevet viseli.¹

A falu határában húzódik az Aranyos és a Kis-Szamos vízgyűjtő medencéjét elválasztó, kelet-nyugat irányú Hesdát-magaslat, s ennek folytatásaként Köveskút-tere a Kápolna-dombbal, ahol valóban sok a hajdani tengerfenékből visszamaradt és megkövesedett csigaház, a kőpénz vagy Szent László pénze, s a Kápolna-dombja közelében ma is erdőt találunk.

A falura vonatkozó első hiteles történeti adatok az 1332–1337-es pápai tizedlajstromban maradtak fenn. 1332-ben kétszer is említik Miklós nevű papját, aki először 35, utóbb 113 új és 24 liliomos dénárt fizetett. Ekkor a településnek – *villa de Sancto Ladislao* – már önálló temploma és plebániája volt, egyházi beosztás szerint pedig a kolozsi főesperességhez tartozott.²

1409-ben *posessio Zenthlaslo* regalisként mint Léta királyi várhoz tartozó birtok szerepel,³ s azóta a történelem folyamán többször is hol Torda, hol pedig Kolozs vármegyéhez sorolták.

Mivel Tordaszentlászló Kalotaszeg peremén fekszik és néprajzilag átmeneti terület Kalotaszeg és az Aranyosvidék között, mind népművészete és népviselete, mind pedig népszokásai és nyelvjárása elkerülte a kutatók figyelmét; következőleg kimaradt mind a korábbi, mind pedig a legújabb néprajzi leírásokból és összefoglaló tanulmányokból. Orbán Balázs Torda várost és környékét kutatva, csak a Szent László-forrásig jött le.⁴ Jankó János Kalotaszeg,⁵ majd a néhai Aranyosvidék,⁶ illetve Malonyay Dezső Kalotaszeg más részeinek írta le⁷ néprajzi és népművészeti sajátosságait. Még a legújabb néprajzi és népművészeti kiadványokban, összefoglaló munkákban is csak utalás történik Tordaszentlászlóra és környékére.⁸

Népköltészeti gyűjtéssel, Tordaszentlászló néprajzával iskolánk 1967-ben alapított népköltészeti, néprajzi és helytörténeti köre előtt kevesen foglalkoztak; itt gyűjtött anyag gyéren jelent meg nyomtatásban. Borbély József (1854–1914), a falu népiskolájának említett igazgatótanítója, egy karácsonyi éneket, két népdalt, valamint a *Tordahasadék* és a *Szent László pénze* című népmondát közölte.⁹ Nem kevésbé jelentős Deák Sándor református tanítónak a karácsonyi kántálást, valamint az István- és János-napi köszöntést bemutató gyűjtése 1939-ben, ezúttal már dallamokkal.¹⁰ Borbély és Deák közleményei, egy egész, illetőleg egy fél évszázad távlatából a mostani helyzettel összehasonlítva, egyrészt az ün-

nepi köszöntők szövegeinek és dallamainak viszonylagos állandóságát, másrészt azonban a repertoár változását, részleges kicserélődését tanúsítják, miáltal lehetőséget kínálnak a tordaszentlászlói folklór történeti fejlődésének, átalakulásának tanulmányozásához.

Újabban Jagamas János a 42 éves Csányi Lászlótól lejegyzett *Három árva* című népballadát adta ki,¹¹ magam pedig két új balladát közöltem a helyi folklórból.¹² Az iskolánk első diák-tudományos ülészakán, 1979. február 1-én bemutatott dolgozatokból a Falvak Dolgozó Népeben jelentek meg szemelvények.¹³

Ilyen előzmények után vállalkoztam tanítványaimmal Tordaszentlászló falumúzeumának megalapítására (1967), szellemi és tárgyi néprajzának összegyűjtésére, adatainak rögzítésére és feldolgozására, mert csak azt tudjuk megőrizni, amit lejegyeztünk, amit beépítettünk egyéni és közösségi kultúránkba, nemzetiségi és nemzeti irodalmunkba; amit átadunk, átörökítünk az utánunk jövő nemzedékeknek.¹⁴ Tordaszentlászló – „polgárosult” körülményei ellenére – épp peremfekvésénél fogva sok régi elemet őrzött meg nemcsak népviseletében és népművészetében, hanem a névnapokhoz és jeles napokhoz fűződő népszokásokban is. Ezek közül néhány jellegzetest az alábbiakban ismertetek.

1. Tordaszentlászlón a Márton-napi bálhoz a párválasztás egyik módja is társult. A bált minden esztendőben a november 11-éhez közelebb eső szombat estéjén rendezte meg a falu fiatalsága. Két héttel előbb, egynéhány rátermettebb legény és leány irányításával, szombat délután és vasárnap délelőtt harangozásig (de. 11 óra) a legények tűzifát gyűjtöttek a legényes házaktól, a leányok pedig nyerskáposztát, lisztet, tojást, kevés fűszert s asztalneműt a legények és a leányok családjától. A fát szekérre rakták, később a Dalárdaház udvarán raktározták fel, s a következő napokban az otthoni munka végeztével kalákában felvágták és felhasogatták. A gyűjtött élelmet a Dalárdaház szomszédságában, rendszerint Szegeletéknél: Tamás András János házában helyezték el, ahol a bál napjáig feldolgozták, illetve előkészítették. Két héten át túlnépesedetté vált az András, valamint a Gebefügi meg az Enyedi porta. A leányok káposztát gyalultak, majd csebrekbe vagy kisebb hordókba *fojtották*; szitálták, leendő gazdasszonyi teendőiket gyakorolták, tudásukat, rátermettségüket fitogtatták. A legények ez idő alatt disznót és bort vásároltak Tordáról, Kolozsvárról vagy Alsójárából; *pálinkát mézeltek*, a Dalárdaház nézőterét étteremmé, az öltözőket borospincévé és konyhává, a színpadot pedig tálalóvá rendezték át.

A *Szent Márton bál* napjának reggelén kezdődött a sütés-főzés. A leányok felosztották maguk között a tennivalókat: a tapasztaltabbak kovásztak, dagasztottak, kenyeret, kürtöskalácsot sütöttek; a többiek főztek, terítettek, tálaltak, majd mosogattak.

A vacsorának rendszerint este 8 órára kellett készen lennie, s szokás szerint *húsleves*, *töltött káposzta* vagy *pitzókával* körített *disznósült* és *fojtva savanyított káposzta* szokott lenni. Vacsora előtt *mézespálinkát*, közben bort, utána pedig *kürtöskalácsot* szolgáltak fel a konyhán fogla-

latoskodó leányok. A háború utáni nehéz gazdasági években hol az első, hol a második tál étel maradt ki az étrendből.

A gyülekezés este sötétedéskor kezdődött. A fiatalok párosan, csoportosan vagy egyenkint, ünnepi viseletbe öltözve érkeztek a kifelé elsötétített, befelé pedig lámpákkal kivilágított terembe. A közös vacsoráig, vagyis *asztalülésig* az asztalok között vagy a tánctéren, a terem közepén üresen hagyott téren táncolhattak. A zenét rendszerint a bonchidai, járai, gyalai vagy a lónai *banda* (cigányzenekar), majd az 1930-as évektől a szászfenesi Ötvös János: „Jani bácsi” és nevelt fia, Viski Aladár szolgáltatta. A zenészeket jó előre a *leginygazda*, a bál fő szervezője fogadta meg *jó pénzért*.

Este 10 órakor elhalkult a zene: *vége lett a párnak* (táncnak), s a legénygazda, mint szertartásmester – aki különben anyagilag is felelt a közös vacsora megszervezéséért és lebonyolításáért – néhány keresetlen szóval, vagy a lakodalomban szokásos mondókával *asztalhoz ültette* az egybegyűlt ifjúságot:

*Kedves fiatalok, foglaljatok helyet!
Terítve az asztál, mindenki leülhet.
Odabenn a konyhán zaklat a szakácsné,
Hogy ha soká várunk, mind elpusztul a lé.*

*Tessék hát, vendégek, az asztalhoz ülni,
Italból, ételből, s ami lesz, részt venni,
És hogy jó étellel vessük meg az ágyat,
Kívánunk szívünkéből igazi étvágyat!*

A mondóka után előbb a leányok foglalnak helyet a terített asztalok egyik oldalán, s pirulva, izgatottan várják, hogy vajon a legények közül ki fog velük szemben az asztalhoz ülni. A legény ugyanis általában azzal a leánnyal *ül asztalhoz*, vagyis vele szembe, akit kiszemelt vagy már ki is választott *szereetőnek*, azaz udvarlásra. A legények számára ez jó alkalom arra, hogy kinyilváníthassák érzelmeiket, udvarlási vagy párválasztási szándékukat a falu egész ifjúsága, s utána a falu egész közössége előtt.

A leányfoglalást, a párválasztást jelképesen úgy is kifejezik, hogy a legény a leány elé egy fehér üvegben bort helyez. A leány azonban félretolhatja maga elől az üveget, ha más legényt vár, vagy ha más legény is jelentkezik addig, amíg az első legény nem ült le vele szemben.

A bál és a vacsora költségeit, a leányét is a párválasztó legény viseli; ezt a vacsora ideje alatt gyűjtik össze a rendezők.

Ha a leány is elégedett a választójával, akkor együtt táncolnak, szórakoznak egész este, s együtt is mennek haza: a leány megengedi a legénynek, hogy hazakísérje. Ha viszont a legény nem tetszik a leánynak, vagy még nem érett meg a párválasztásra, akkor is együtt szórakoznak ugyan, de nem engedi hazakísértetni magát, hanem leánypajtáisaival az éjfélti köszöntőének után távozik a bálból.

A nyilvános párválasztás vagy leányfogalás nem mindenik jelenlévő legény számára kötelező, mint ahogy nem kötelező a legény elfogadása sem, mert azt tartják, hogy arra minden fiatalnak meg kell érnie. A visszautasítás, illetőleg a párválasztás elmulasztása azonban udvariatlan, barátságtalan gesztusnak számít, s a le nem foglalt leány egész este „árulhatja a petrezselymet”, a visszautasított legény pedig a többi, párt nem választott társával mulat. Ilyenkor azonban közbelép a közösség: a legénygazda kérésére rendezőtársai vállalkoznak a pártul nem választott leányok szórakoztatására.

Az *asztalozás*, az asztal melletti dalolás, mulatozás rendszerint éjfélig tart. Ekkor a zenekar *tust* húz, mindenki feláll a helyéről, s felcsendül az a *köszöntőének*, amellyel a Mártonokat élteti a jelenlévő ifjúság. A köszöntőének szövege és dallama azonos az alább közlendő István- és János-napi köszöntőénekekkel, Márton nevének behelyettesítésével.

Az éneket a köszöntővers követi. Ezt a legénygazda, vagy a jelenlévő Mártonok valamelyik barátja, esetleg épp a leánypajtása mondja el:

*E hajnali szellő fíván ablakodra,
Azért nem engedtünk időt az álomra,
Hogy felébresszünk, mert a szívünk várja,
Ki Szent Márton napját igen magasztalja.*

*Névinneped napján mit óhajtsunk vajon?
Téged a szerencse soha el ne hagyjon,
A béke galambja búgjon körülötted,
Egészség zenéljen s daloljon fölötted.*

*Áldás és szerencse koszorúzza élted,
Szívünknek mélyéből kívánjuk ezt néked,
Hogy adja meg az Úr!*

A köszöntővers végeztével a Mártonok sűrű éljenzése és a koccintások után *felszedik az asztalt*, majd reggelig táncolnak, mulatnak a hagyományos táncrend szerint.

A párnak nevezett táncrendet rendszerint a *legínyessel* vagy *sűrű magyarral* kezdték „a Szentlászlói legínyes muzsikájára”, melyet a cigánybanda kezdett el játszani. Valamelyik „jótáncú” legény táncszóval hívta táncra társait:

*Karikába, legínyek,
Járjuk el a legínyest!*

A legínyest a táncosok rendszerint a zenekar előtt körbe állva járták (lakodalomkor a férfiak meg a gyereklegények ma is kedvelik), a leányok pedig velük átellenben a legínyes muzsikájára körbe fogózva *síftelő* táncot járnak.¹⁵

1950. május 14-én Jagamas János fonográfhengerre vette a 26 éves Laci Csányi István hegedűn előadott legínyesét. (Fg. 131a. a kolozsvári Folklór Archívumban.)

A legényes muzsikájának többszöri ismétlése után a zenekar *gyantáz*, vagyis pihenőt tart, a leányok pedig feszes ritmusú népdalokat énekelve folytatják a körtáncot most már *csárdáslépésben*.

Öt-tíz percnyi pihenő után a zenekar lassú csárdásra zendít, a legények pedig a körben táncoló leányok közül választanak maguknak táncost, s párosan járják, „kettőt erre, kettőt arra” lépve. Inkább *simán* szokták, vagyis nem figurázva. Tánc közben a leány mindkét keze rendszerint a legény vállán, a legényé pedig a leány derekán nyugszik. A dallam végén a legény jobb kezével a leány bal kezét megfogja s a leányt egyszer-kétszer *kifordítja*.

A párt rendszerint a *szapora*, vagyis a gyors csárdás zárja, de ha a jókedv igen magasra hág, a párok eleresztik egymást, de egymással tovább is szembe fordulva, csípőre tett kézzel *rúgják a port*: kézzel-lábbal figurázva táncolnak. Végül a *lakadalmas*, a gyorscsárdás másik változata következik: a fiatalok párosan körbe állanak, a legény a leány vállát, a leány pedig a legény derekát karolja át félkörben, s úgy *rúgják a lakadalmast*.

A Márton-napi bált az itthon dolgozó fiatalok szervezik és készítik elő, de arra hazajön a faluba minden épkézláb fiatal. A katonai szolgálatukat teljesítő legényeknek idejében megírták, a Kolozsváron szolgáló leányoknak, tanoncoknak, alkalmazottaknak pedig megüzenték a bál napját, hogy idejében szabadságot kérhessenek, illetőleg elintézhessék ki-menőjüket. A cselédlányok, amikor *beálltak szolgálni*, az egyezségbe karácsony, húsvét és pünkösöd másodnapja mellett a Márton-napi szabadságukat is belefoglalták. A hetente vagy havonta hazajáró munkásfiatalok ezen a napon hamarabb tették le a munkát, hogy Kolozsvárról gyalog, a Bükkön át idejében hazaérjenek.

Noha az előkészületek, a szervezés és a bál lefolyása az egész falut mozgósította, a felnőttek, a szülők anyagi és erkölcsi támogatását élvezte, a fiatalokon kívül más nem vehetett részt ezen az estén. Ha valamelyik kíváncsi felnőtt vagy aggódó szülő leskelődni merészelt volna, azt a falu közvéleménye elmarasztalta. A fiatalok önállóan gazdálkodhattak, szórakozhattak és választhattak maguknak párt. Ez a közösségi bizalom, ez a társadalmi elvárás kovácsolta egységbe és nagykorúsította a fiatalokat, társadalmi rétegződésüktől függetlenül, még akkor is, amikor a háborúk utáni nehéz gazdasági helyzetben, vagy később, társadalmi tényezők miatt, nem közösen készült a Márton-napi vacsora, hanem ki-ki otthonról hozott *batyujából* vacsorázott. Innen ered a Márton-napi bálnak újabb, *batyus bál* elnevezése is.

2. Az István-napi köszöntést december 24-én este Tordaszentlászlón is a *kántálás* előzi meg. A 3–12 éves gyermekek sötétedés előtt indulnak *kántálni*: egyházi vagy népénekeket énekelnek, majd utána vidám hangú, verses szövegű *köszöntőt* mondanak. E többnyire tréfás köszöntők szerencsét, boldogságot kívánnak a háziaknak, s minden kertelés nélkül az óhajtott kalácsot, pénzt, ajándékot emlegetik; alig néhány szóban utalnak az ünnepre.

A következőkben egy régi kantát és néhány tréfás karácsonyi verset idézek.¹⁶

Ambrus Dobai Zoltán, 11 éves

Tempo giusto J = 84

1. Pa - ra - dicsom kő - kert - je - be

1) Arany - szőnyeg le - te - rít - ve,

2. Azon van egy ren - gő böl - cső,

Abba fekszik az Úr Jé - zus,

1) 5. sz.

*Bal kezében aranyalma,
Jobb kezében aranyvessző.*

*Megzúdítja a vesszejét,
Zúg az erdő, cseng a mező.*

*Nem láttam én oly termő fát,
Mint a Krisztust a keresztfán:*

*Arany vérrel virágozik,
Szentlélekkel illatozik.*

Ezt apai nagyanyámtól: özv. Boldizsár Istvánné Kis Tamás Borbálától hallottam énekelni először 1936-ban. Utoljára a 70 éves Albert Peti Albert bácsi énekelte 1979-ben.

Gyakoribb köszöntők:

*Kiskarácsony, nagykarácsony,
Kisült-e a kis kalácsom?
Ha nem sült ki, süssék ki,
Mert én várom ideki!*

*

*Adjon Isten sokakat,
Sok karácsony napokat!
Bort, búzát, barackot,
Szőrös farkú malacot,
A puhárnak feneket,
Hogy ihassunk eleget.*

*

*Eljött a karácsony borzos szakállával,
Elszakadt a csizmám, nem győzöm szalmával.
Hogyha a karácsony aratáskor volna,
Az én gyenge lábom meg nem fagyott volna.*

E versikék egyikének az ajtó előtti elmondása után a *kántálók* beléphetnek a lakásba. A háziak megköszönik a kántálást, megdicsérik az énekeseket, a jó verselőt, majd ajándékot adnak nekik. Ez lehet *kalács* vagy kalácstésztaból sütött, két ágban font *kántásbuba*, alma, dió, újabban fejenként 3–10 lej; szaloncukor, sütemény vagy más *angyalfia* (könyv, ruha, lábbeli, játék stb.), amit a gyermekek *kistarisnyába*, mostanság nylonzacskóba raknak. Az ajándék átvétele után a kántálók boldog ünnepeket kívánnak, s újabb helyre kopognak be a „szabad kántálni?” kérdéssel. Ha a válasz „szabad”, előlről kezdik.

A felnőttek egyáltalán nem, a legények éjfélkor kezdik a kántálást, de csak a leányos házakhoz kopognak be. Kántájuk a *Szívünk vígsággal ma bétölt* kezdetű református egyházi ének, majd egy népdal; ezeket kinn az ablak alatt vagy az ajtó előtt énekelik. Ha ezután a háziak lámpát gyújtanak, a legények bemehetnek. Itallal, süteménnyel kínálják őket, majd vidáman, fegyelmezetten továbbállnak. Kántálásuk virradatig tart; utána hazamennek és délelőtt 10 óráig alszanak, mert 11-re templomba mennek.

1968-ig december 25-én nem volt táncmulatság, hanem a legények du. 2-től megint kántálni indultak. A *kislegények* (10–14 éves fiúk) külön, a *nagylegények* (15 évtől felfelé) szintén külön csoportban bejárták az egész falut. Ahol igényelték kántálásukat, ott elénekelték *A próféták elhallgattak* kezdetű egyházi éneket, s ezért pénzt, kalácsot, kendert, paszulyt vagy más terményt kaptak. Mindezekből a 26–28-ra fogadott zenészek díját: a *muzsikáspénzt* fizették vagy pótolták. 1888 óta este műsoros előadáson vesznek részt, s éjféltől kezdődik az.

3. Istvánok köszöntése. Ekkor a fiatalok: legények és leányok, a felnőttek: férfiak és nők rokonsági vagy barátsági, újabban munkatársi viszony alapján nagyobb csoportokba szerveződve, tréfálkozva, mókázva bejárják a falut és felköszöntik az Istvánokat. A *köszöntőéneket*, akár csak a kántát, mindig kinn az ajtó előtt vagy az ablak alatt *fújják el*, a köszöntőverset pedig egy-egy jóhangú férfi mondja el, hogy az ünnepeket és családját álmából felébredjen. Ha a háziak nem elég figyelmesek: nem ébrednek fel idejében, hogy a köszöntőket beengedjék, illetve lámpát gyújtsanak, akkor versmondás közben a csoport elpárolog, s feladata végeztével a versmondó is utánuk szalad. Az utcán halkán énekelve haladnak, és csak ott hallgatnak el, ahol köszönteni akarnak.

A háziak a köszöntőket behívják a házba, ahol itallal, étellel kínálják őket, miközben folyik az élcelődés, a tréfa, az éneklés. A köszöntésnek reggelre kell befejeződnie, mert délelőtt mindenkinek a templomban volt egykor a helye, újabban pedig munkába kell mennie. Délután vacsoráig, utána – 26-ról 27-re virradólag – hajnalig folyik a tánc, hajnalban pedig indulnak Jánost köszönteni. Ez ugyanúgy folyik le, mint az István-napi köszöntés, csak a köszöntőénekek és beköszöntő versek szövegében Istvánt Jánossal helyettesítik.

A Tordaszentlászlói Dalkör megalakulása (1888) óta¹⁷ egy másik élményszerű szokás is meghonosodott. A Dalkör az egymás iránti tisztelet, valamint a szokás folytonossága és átörökítése érdekében az említett ünnepi műsor után az Istvánokat és Jánosokat a színpadról testületileg köszönti, majd István és János nevű tagjait otthonukban keresi fel és tiszteli meg. A köszöntéseket természetesen ismét vidám tréfálgatás és evés-ivás követi.

Iskolánk népköltési gyűjtéséből közlöm a Tordaszentlászlón szokásos köszöntőénekeket és verseket. Az utolsó két éneket Deák Sándor tordai származású hajdani tanító bácsim férfikarra is átírta.

*Eljött az öröm csendes lépéssel,
Szívet ébresztő boldog érzéssel,
Mert a bölcs pálmát fog örömeiben,
Úszkál a boldogság özönében.*

*Sugár a boldognak tiszta ege,
Ne járja azt a bánat fellege!
Ne érjen bú, bánat, kár és szégyen,
A jószerencse teveled légyen.*

*Szent István, kívánjuk, hogy boldog légy,
Az egek Urától sok áldást végy!
Élj számos napokat, hónapokat,
Adjon a Teremtő minden jókat!*

*Rég Szent István napot várunk,
Régen azért kelünk, járunk,
Még sincs benne semmi kárunk,
Télben is van nyárunk.*

*Rég Szent István mi szívünkbe
Találtassék örömünkbe,
Vagy nyereségünkre,
Kötelességünkre.*

*Dicsértessék Atyaisten
Szent Fiáért az egekben,
Örökkön örökké ámen,
Ámen és úgy légyen!*

*

*Rég várt napod immár eljött,
Mellyel kedved az égig nőtt,
Azért gyertek muzsikánkra,
Indítsuk víg nótáinkat!*

*Serkenj fel már, te Szent István,
Ne legyen neved hív István.
Neved napja legyen nyájas,
Mert az idő nem homályos!*

*Neved napját hű pároddal,
Virágzó díszes házaddal,
Többször is élj minden jóval,
Istentől vett javaiddal!*

*Ezt kívánja ezen sereg,
Kinek kedve nem kesereg,
Hogy tégedet a jó Isten
Sok számos évig éltesse!*

*

*Készítsd, múzsám, lantodat,
Zendítsd meg muzsikádat,
Hadd harsogjon, virgináljon
Szépen zengő nótája,
Meg ne szűnjön hárfája!*

*Menjünk fel, seregben álljunk,
Ott víg szívvel trombitáljunk,
Dicséret az Istennek,
Ki adója volt ennek!*

*Tisztelendő jó Urunk,
Jézus, a mi pásztorunk
Gerjessze szíved örömét,
Víg kedvednek esztendéjét,
Gerjessze fel házadon,
Virágzó hajlékodon!*

Beköszöntő versek:

*E hajnali szellő fúván ablakodra,
Azért nem engedtem időt az álomra,
Hogy felébresszelek, mert a szívem várja,
Ki Szent István napját igen magasztalja.*

*Magas plébánosnak¹⁸ hány ágai vannak,
Hány halak a tengerben bűn nélkül úszkálnak,
Ahány csepp víz van a tengernek áráján,
Annyi áldást adjon a mennyei bárány,
Szívemből kívánom, adja meg az Úr!*

*

*Úgy tetszik, jutottunk Szent István napjára,
Ezen régen várt nap kies hajnalára.
Úgy forogjon holtig éltünknek abroncsa,
Hogy azt semmi veszély árja el ne rontsa,
Testünknek sátorát is későre bontsa.
Ahány csillag csillog a magas ég hátán,
Ahány csepp víz van a tengernek áráján,
Annyi áldást adjon a mennyei bárány!*

*

*Rózsapiros hajnál jótévő sugára,
Krisztus született mind Szent István napjára.
Eljött mint vőlegény örömnyszolyába,
Minket is vidámít, nem öltöztet gyászba.*

*Áldjuk a Teremtőt, hogy örömben értük,
Ezen szent ünnepet gyásszal nem cseréltük.
Esedezve kérjük az áldott Teremtőt,
Engedje, hogy érzünk boldog újesztendőt.*

*Elejét, közepét, végét és folyását,
Öröm s békesség közt ossza meg áldását,
Áldja meg a jó ég e ház minden népét,
Öregét, nagyját, ifjút és kicsinyét,
Virágoztassa sokáig e földi életben,
Megalégedések közt az Isten sokáig éltesse!*

Kezet fog a megköszöntött Istvánnal vagy Jánossal.

*

*Szerencsés jó reggelt kívánok e háznak,
Mind kicsinek, nagynak,
Leginkább magának Szent Istvánnak.
Micsoda hajnala, hogy már felderüle,
S derülése után ismét elkerüle.*

*Csakugyan kimegyek virágos kertembe,
S bokrétát kötök a Szent István fejére.
Az én bokrétámnak zöldleveles ága
Írópennámnak a futását várja:*

*Örvendj, István, napodnak,
Felderült hajnalodnak,
Hogy mennyei harmat hulljon,
S még sokszor is erre virradjon.*

*

*Boldog az ember, boldog bizonyára,
Kit az Úr szeret, felvészen karjára,
Szolgálnak néki mindenek javára.
Van erős vára, nincs gondja rája.*

*Elmúlt a szép ősz, a tél következik,
Öltözetéből erdő levetkezik,
Szőlőtermő hely mostan kedveskedik,
Jókedvet mutat, jókedvet mutat.*

*Éljen Szent István, napjaihoz napok
Számláltassanak, esztendő s hónapok,
Borral, búzával ékesüljön háza,
És kamarája és kamarája!*

4. Az ünnepek sora az István- és János-napi köszöntés után *aprószentek* napjával zárul. Ezen a napon már nem tartanak istentiszteletet, s köszönteni sem mennek. Helyette hajnalban a legöregebb legényt szánkóra ültették és végighúzták a falun: ez volt a *butykóhúzás*. Amikor a legények a *butykó*val a táncolóházhoz értek, betértek táncolni. Itt a *butykóhúzókat* már várta a *borsos pálinka* meg a *vessző*, amit a táncrendezők: a *cigányfogadók* készítettek elő. A belépő legényeket és a *butykóhúzás* során hozzájuk csatlakozott *házas embereket* ugyanis pálinkával kínálták. Aki a kínálást elfogadta, azt – amíg az üvegből ivott – egy pálcával vagy vesszővel az egyik *cigányfogadó* a következő versike kíséretében fenekelte:

*Aprószentek, Dávid, Dávid,
Nagyot nőjön a leányik!*

5. Szilveszter éjszakáján 12 órakor meghúzzák az öreg Szent László-harangot. A harangszóra elnémul a jókedv: a falu apraja-nagyja családonként a templom előtti térre igyekszik. A 7–14 éves fiúk kecske-, juh- és pásztor álorcába öltöznek, láncos botokkal, dudákkal, kolomppal, csengőkkel, ostorral meg viharlámpával, újabban riasztódugóval vagy riasztópisztollyal, kereplőkkel érkeznek a térre. Harangozás alatt már elsütik a riasztódugókat, kilövik a csillagszórókat, az ostorokkal pattogatnak, kolompolnak, rázzák a láncos botokat, csengőket. Harangozás után előbb a dalárda elénekli, majd a fúvószenekar eljátssza *Ez esztendőt megáldjad* kezdetű újévi templomi éneket, majd a toronyból elhangzó „Boldog új-esztendőt!” után a jelmezekbe öltözött gyermekek az előbb felsorolt zajkeltő eszközökkel, éktelen lármával és kiabálással szaladni kezdenek a négy égtáj felé, hogy elűzzék az óesztendőt minden szomorú és kelle-

metlen emlékével együtt. Hazafelé menet gondosan vigyáznak arra, hogy férfi lépjen be elsőnek a kapun és a lakás ajtaján; ne tyúk-, hanem disznóhúst egyenek Szilveszter éjszakáján és újév napján, mert a tyúk hátra kapar, a disznó pedig előre túr. Arra is vigyáznak, hogy ne maradjon mosatlan edény vagy ruha a házban, mert akkor sok dolguk lesz az új esztendőben.

6. Újesztendő napjához az *aranyosvíz hordás* szokása kapcsolódik. Hajnalban a fiatal férfiak, reggel a fiúgyermekek friss kútvízzel töltött kicsi kancsókkal vagy kicsi cserépkorsókkal elindulnak aranyosvizet vinni az asszonyoknak, illetve leányoknak. Úgy tartják, hogy a teli edény szerencsét hoz az újesztendőben, aki pedig az aranyosvízben megmosdik, természetesen nőszemély, az szebb lesz, mint annak előtte volt. Az aranyosvíz vivők ilyesféle versekbe foglalják újévi jókívánságaikat:

*Kicsi szívem, kicsi szám
Boldog újévet kíván!
Hoztam egy kis aranyosvizet, elfogadják?*

*

*Kicsi vagyok, székre állok,
Boldog újévet kívánok!*

*Megjöttem a fagyon,
Nem kopogtam nagyon,
Adjanak, ha vagyon,
Ne üssenek agyon!*

*

*Itt az újesztendő borzos szakállával,
Fenyegetnek engem kétágú korbáccsal.
Ne fenyegezz, gazda, tégy bort az asztalra,
Én is megérkeztem a zsíros pánkóra.*

*

*Áldom, áldom az egeknek urát,
Hogy megadta érnünk újesztendő napját.
Áldja meg az Isten a házigazdáját
Családjával együtt, tisztelt gazduram!*

*

*Adjon Isten füvet, fát,
Tele pincét, kamarát,
Sok örömet e házba,
Boldogságot hazánkba!*

*Elmúlt, elenyészett már az óesztendő,
Elmúlt vele sok jó és boldog idő.
Mi is elmúlunk mindnyájunkig,
Mert nem örökösök, csak lakosok vagyunk itt.*

*

*Az Isten teremtette a világot,
Melléje adott tizenkét hónapot,
S mindegyik elébe egy újévet adott.*

*

*Szerencsét és boldogságot adjon
A jó Isten a beállott újesztendőben!*

A vizet kitöltik, a férfivendéget itallal, süteménnyel kínálják, a gyermekeknek pedig pénzt vagy ajándékot adnak.

JEGYZETEK

¹ Borbély József: *Földrajzi előismeretek és Torda–Aranyos vármegye földrajza* az elemi iskolák III-ik osztálya számára. V-ik kiad. Torda 1908. 66.

² *Documente privind istoria României*. C) Transilvania. Veacul XIV. Vol. III. Buc. 1954. 130, 146.

³ Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V. Bp. 1913. 407.

⁴ Orbán Balázs: *Torda város és környéke*. Bp. 1889. 417.

⁵ Jankó János: *Kalotaszeg magyar népe*. Néprajzi tanulmány. Bp. 1892.

⁶ Jankó János: *Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe*. Néprajzi tanulmány. Bp. 1893.

⁷ Malonyay Dezső: *A magyar nép művészete*, I. A kalotaszegi magyar nép művészete. Bp. 1907.

⁸ Legutóbb pl. Faragó József–Nagy Jenő–Vámszer Géza: *Kalotaszegi magyar népviselet (1949–1950)*. Buk. 1977.

⁹ Borbély József: *A torda-szent-lászlói állami elemi iskola 18 évi története*. Kvár 1895. 9–13, valamint *Földrajzi előismeretek* ... 55–56.

¹⁰ *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez*. Hetven néprajzi gyűjtő munkája alapján összeállította Makkai Endre és Nagy Ödön. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 103.) Kvár 1939. 184–186. Deák Sándor gyűjtései.

¹¹ Jagamas János–Faragó József: *Romániai magyar népdalok*. Buk. 1974. 88: 77. sz.

¹² Boldizsár Zeyk Imre: *Új ballada Tordaszentlászló folklórában*. Művelődés XXII(1969). 10. sz. 34. és uo. XXIII(1970). 7. sz. 41–42.

¹³ Boldizsár Zeyk Imre: *A szülőföld tudományos megismerésének tapasztalataiból*. Falvak Dolgozó Népe XXXV(1980). 6. sz. 5.

¹⁴ Bővebben Boldizsár Zeyk Imre: *Néprajzi képzés az általános iskolában*. Művelődés XXXIV(1981). 11. sz. 33–35; 12. sz. 34–36; XXXV(1982). 1. sz. 39–41. és 2. sz. 37.

¹⁵ Bővebben – tordaszentlászlói adatokkal is – Martin György: *A magyar körtánc és európai rokonsága*. Bp. 1979. 194–195, 240.

¹⁶ Az alább következő énekek és köszöntők erdélyi változatainak leggazdagabb tárháza, részint dallamokkal: Makkai–Nagy, i.m. A dallamokkal együtt gyűjtött köszöntőénekek összesítő kiadása: *Jeles napok*. Sajtó alá rendezte Kerényi György. (A Magyar Népzene Tára, II.) Bp. 1953.

¹⁷ Történetéről Boldizsár Zeyk Imre: *Jubilál a tordaszentlászlói dalkör*. Művelődés XXIII(1970). 8. sz.

¹⁸ *Plébánosnak*: szövegromlás, valamilyen fa neve helyett (pl. „Magas cédrusfának hány ágai vannak”). Már ötven évvel ezelőtt is így énekelték, vö. Makkai–Nagy, i.m. 185.